

Fascism med kinesiska kännetecken

– om firandet av Folkrepubliken Kinas 60- och 70-årsjubiléer

Den första oktober 2009 fick jag en omskakande bild av den dagens firande av Folkrepubliken Kinas 60-årsjubileum i Beijing. Befann mig på vandring i Inre Mongoliet och skulle ta mig till Zhunge'erqi via riksväg 109. Då jag efter flera timmar inte hade funnit den vägen återvände jag till hotellet i Qingshuihe. Det var där jag drabbades av 60-årsfirandet (*Vägen till Kashgar*, Faun förlag 2014, ss. 119–121):

På kvällen slår jag på TV:n just som fortsättningen av 60-årsfirandet skall börja. Det är 60-årsfirandets *lianhuan wanhui*, ”jubelfest”, med fyrverkerier och olika uppträdanden på torget vid Himmelska fridens port. Det är på det stora hela som jag har väntat mig och det är just så imponerande effektivt som man kunde förutse. Samtidigt är det skrämmande.

Uppe på podiet sitter och står ledarna, betraktande, småleende. Där nedanför står, hoppar och dansar folket med röda fanor och vimplar i händerna /.../. Temat för jubelfesten är att fira ett Kina som har rest sig ur efterblivenhet och förnedring till att bli ett ”ekonomiskt utvecklat, politiskt stabilt, kulturellt blomstrande, etniskt enat, socialt progressivt och internationellt alltmera respekterat” land som en speakerröst deklarerar i början av programmet. Men i sista hand är det en massiv propagandaföreställning för kommunistpartiet och dess maktinnehav.

Det som skrämmer mig är sättet på vilket det här budskapet levereras och dess luddiga ideologiska innehåll. Jag känner igen alltihop, på mer än ett sätt.

Nu bestiger ledarna igen Himmelska fridens port för att möta och elda på folkets entusiasm. Så gjorde också Mao Zedong på 60-talet när han

ville få fart på de kulturrevolutionära känslösvallen hos rödgardister som paraderade nedanför på torget. Bortsett från kläder och andra yttre detaljer är bilderna från jubelfesten och kulturrevolutionen häpnadsväckande lika: samma port, samma torg, samma entusiastiskt strålände ögon som ser uppåt mot podiet, samma hängivet utslätade ansiktsuttryck, samma upphetsade hopande och armar som sträcks uppåt – då höll man ”Maos lilla röda”, den kulturrevolutionära bibeln, i händerna, idag är det vimplar och flaggor.

I det här avseendet verkar inget väsentligt ha förändrats.

Jag kom att tänka på ett annat, minst lika ominöst, spöke från det förgångna: Leni Riefenstahls berömda och beryktade propagandafilm från det tyska nazistpartiets partidagar i Nürnberg 1934, *Triumph des Willens*. Något tidigare hade jag till min förvåning hittat en piratkopierad DVD av den filmen i en liten affär i Beijing. Jag undrade varför den var intressant i dagens Kina. Nu började jag förstå:

Jag känner igen bildretoriken: perspektiv högt uppifrån och långt bortifrån som kontrasteras mot ansikten i närbild, ledarna däruppe och folket där nere, panoreringar över folkhav som landar på ledaren eller ledarna, den stillastående ledaren och massorna i rörelse. Det hela uttrycker att varje individ är en liten länk i en mycket större helhet, att kraften och dynamiken utgår från dem däruppe och blommar ut hos dem därnere och att det finns en stor trygghet och lycka i att uppgå i denna kollektiva organism.

Och när jag kom tillbaka till Beijing skaffade jag en DVD av 60-årsparaden som jag ju inte såg på

nationaldagen. Den visade sig också stämma väl in i mönstren i Riefenstahls film. Men inte nog med det:

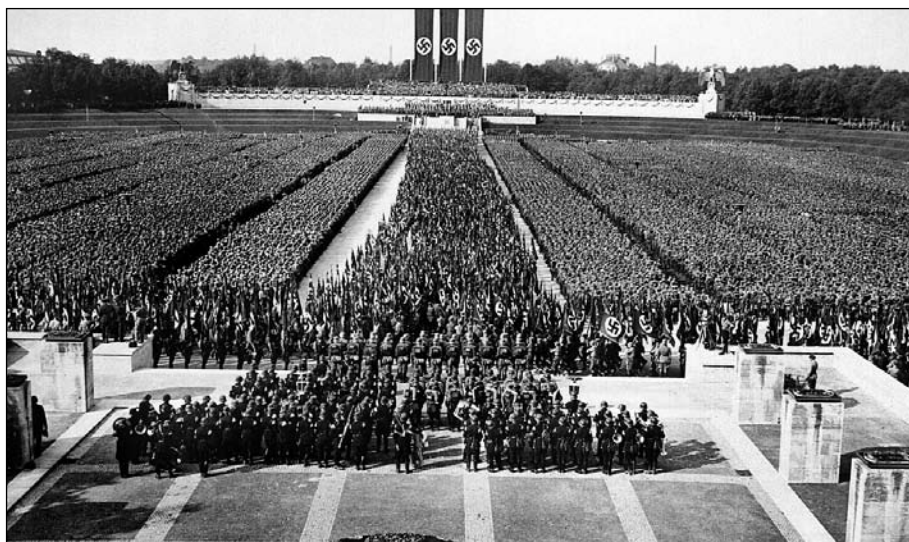
Till och med budskapet är i allt väsentligt det samma. Den vision som lyfts fram i paraden och jubelfesten den första oktober är av ett Kina som har rest sig ur nationell förnedring till styrka och framgång tack vare ett insiktsfullt och kraftfullt ledarskap.

Det är exakt samma bild som *Triumph des Willens* presenterar av Tyskland under Adolf Hitlers och nazistpartiets ledning. Den sammanfattas i parollen ”*Ein Volk, Ein Führer, Ein Reich, Ein Land*” som lika gärna skulle ha kunnat skanderas i Beijing den första oktober med den historiskt nödvändiga anpassningen att Ledaren i det kinesiska fallet består av successionen Mao Zedong-Deng Xiaoping-Jiang Zeming-Hu Jintao.

Det såg ut som om de kinesiska propagandamakarna hade lärt direkt från Riefenstahl och den nazistiske propagandaministern Goebbels. Och däri fanns skrämmande perspektiv:

Vad som är speciellt kusligt med detta är att man på det här viset sätter igång och stimulerar känslösvall som det med tiden kan vara svårt att kontrollera. Både Nazi-Tyskland och kulturrevolutionen är i det avseendet mardrömslikt avskräckande. Men det finns ett frågetecken. De tyska nazisterna hade sina väl definierade fiender och det hade också kulturrevolutionärerna. Då var det ”revisionister”, ”kontrarevolutionärer” och ”de som går den kapitalistiska vägen” som skulle förgöras.

Vilka är det idag eller i morgon som skulle kunna pekats ut som fiender som måste elimineras? Och skulle tillräckligt många vara redo att ge sig ut för att ”krossa hundhuvudena”? Jag hoppas att vi slipper få svar på de frågorna men bilderna från 60-årsfirandet tyder i alla fall på att den emotionella mobiliseringen för en sådan ut-

Ur Leni Riefenstahls dokumentärfilm *Triumph des Willens* (1935).

veckling redan är på god väg.

Dagen därpå hittade jag slutligen riksväg 109, en ny sträckning av den ett par kilometer söder om Qingshuihe. Efter två dagar nådde jag mitt mål, Zhunge'erqi, varifrån jag tog en buss till Inre Mongoliets huvudstad Huhhot och därifrån en annan buss till Beijing. På vägen dit fick jag uppleva en annan sida av nationaldagsfirandet: poliskontroller och övervakning. Mitt pass och övriga kinesiska passagerares ID-kort granskades på sex kontrollplatser, alla bemannade av minst ett tiotal poliser iförda skyddsvästar, svarta stålhelmar och beväpnade med automatvapen. Eftersom kontrollen av alla andra tillfartsvägar till Beijing måste vara ungefär lika intensiv var det ett polispådrag av nästan obegriplig omfattning. Jag kom att tänka på att det här också påminner starkt om den verklighet som presenteras i *Triumph des Willens*. Ett återkommande tema i den är täta led av bistra soldater som skyddar Führern, kanske inte för att han var hotad utan för att man ville skapa föreställningen att han var det, att bunkermentalitet och taggarna utåt var nödvändiga samt att makthavarnas makt var stor. Var det sådana tankar som den polisiära makt demonstrationen på Beijings infartsvägar också skulle stimulera?

Mot den här bakgrunden var jag spänd på att se hur 70-årsfirandet 2019 skulle genomföras. Skulle det följa samma mönster som 60-årsfirandet eller skulle det avvika från det? Därför slog jag mig på morgonen den första oktober ned framför datorn

Kinesisk militärparad 2019 till 70-årsminnet av revolutionen.

och hittade snabbt kanaler som förmedlade den kinesiska televisionens rapporter om firandet.

Till att börja med kunde jag konstatera att 70-årsfirandet följde samma grundmanus som det som hade använts vid 60-årsfirandet. Liksom det var 70-årsfirandet uppdelat i två akter. Den första inleddes med att Folkrepubliken fana hissades på torget nedanför Himmelska fridens port. Därefter höll Xi Jinping, generalsekreterare i Kinas kommunistiska parti och Folkrepubliken president, dagens högtidstal, varefter han, stående i en blänkande limousin, inspekterade trupperna som stod uppställda i snörräta led längs Långa fredens aveny. Därefter vidtog en mer än två timmar lång parad, först med de marscherande trupperna i spikraka led, följt av en uppvisning av mängder av missiler, drönare och andra vapensystem. Efter dem kom en lång rad ekipage representerande olika delar av landet, yrkesgrupper och idrottshjältar som avslutades med de nyblivna kvinnliga världsmästarna i volleyboll.

På kvällen följde liksom 2009 en *lianhuan wan-hui*, jubelfest, med fyrverkeri, musik och uppträdanden. Under natthimlen fick den en närmast överjordisk strålgans men scenografin och koreografin i både paraden och jubelfesten var annars i grund och botten densamma som i 60-årsfirandet 2009. Å ena sidan folket som marscherade, hoppade, dansade och viftade med kinesiska vimplor nere på torget söder om Himmelska fridens port. Och å andra sidan ledarna uppe på portens takterrass varifrån de småleende blickade ned på det marscherande och

dansande folket.

Och liksom 2009 var det denna logik som lyftes fram: svepande kamerapanoreringar över de entusiastiska massorna som sällan stannade upp på individer medan man gjorde just det då man zoomade in på enskilda ledare uppe på Himmelska fridens port, vars namn i det här perspektivet passar väl in i TV-producenternas framställning av relationen mellan folket och dess upphöjda ledare. Än en gång alltså en bildlogik som överensstämmer väl med

den som Leni Riefenstahl tillämpade så effektivt i *Triumph des Willens*.

Budskapet var också på ett annat sätt detsamma som i 60-årsfirandet: även om det ytligt sett var Kina som firades var det lätt att inse att det verkliga födelsedagsbarnet var Kinas kommunistiska parti. Men även i det avseendet var det lätt att se, liksom det var i 60-årsfirandet, att det var en synnerligen manipulerad bild som presenterades. Hela historien från 1949 fram till reformpolitikens början i slutet av 70-talet lös på det stora hela med sin frånvaro, i synnerhet sådana katastrofer som Stora språnget och den efterföljande massvälten i början av 60-talet samt inte minst kulturrevolutionen. Det gjorde också partiledare som Hua Guofeng, Hu Yaobang och Zhao Ziyang som av olika skäl har blivit icke-personer i partiets historieskrivning.

Men det fanns också viktiga skillnader mellan 60- och 70-årsfirandenas dramaturgier. Först och främst fanns nu en ledare som var mer betydelsefull än alla de andra: Xi Jinping. I jämförelse var 60-årsfirandet något av en uppvisning i kollektivt ledarskap medan det nu var en huvudperson som överglänste alla andra. Det framgick omedelbart då han trädde ut på Himmelska fridens ports takterrass, både inför paraden och inför jubelfesten. Kameran zoomade utdraget in på honom och hans återhållna leende. Han ställde sig på just den plats på podiet där Mao Zedong lär ha stått då han utropade uppriktandet av Folkrepubliken Kina och han bar en ki-

nesisk kostym knäppt ända upp i halsen av samma typ och snitt som den Mao var iklädd för sjuttio år sedan.

Alla övriga manliga dignitärer var iförda kostymer och kavajer av västerländskt snitt medan de fåtaliga kvinnorna bland dem bar klänningar och dräkter. Sannolikt var denna klädkod genomtänkt och alla som hade inbjudits till takterrassen på Himmelska fridens port hade instruerats att följa den. Budskapet var tydligt: Xi Jinping är vår store Ledare, av samma dignitet och betydelse som Mao Zedong.

Det hamrades in med hjälp av utdragna kamera-panorerings på Xi och hans outgrundliga leende. Ingen annan av de närvarande fick tillnärmelsevis så mycket kameratid. Och detta får mig också att tänka på den centrala roll som Adolf Hitler har i Leni Riefenstahls dokumentär om partidagarna i Nürnberg 1934.

Högtidstalet som Xi höll inledningsvis förmedlade i komprimerad form 70-årsfirandets hela budskap:

- Det kinesiska folket har i mer än hundra år lidit av fattigdom och förnedrande behandling av andra nationer men har nu rest sig;
- det är Kinas kommunistiska partis ledarskap som har möjliggjort detta och det kommer också att vara nödvändigt för fortsatt nationell renässans,
- liksom att alla sociala och etniska grupper i landet enas under Partiets ledarskap,
- för att förverkliga den ”kinesiska drömmen” att fullständigt ena nationen, att Kina återtar en ledande roll i världen och förenar hela mänskligheten i en ”ödesgemenskap”;
- en förutsättning för detta är vidare att Partiet har starka och insiktsfulla Ledare, som Mao Zedong som den första oktober 1949 utropade uppriktandet av Folkrepubliken Kina från denna port, och som Xi Jinping som i samma anda presiderar över dess 70-årsjubileum på samma port (det senare dock inte uttalat av Xi själv men förmedlat av hela arrangemanget av 70-årsjubiléet),
- och under dessa förutsättningar kan ingen kraft i världen stoppa denna utveckling.

Detta budskap framhövs också av en annan kvalitet som höjde 70-årsfirandet över 60-årsfirandet:

dess nästan ofattbara precision. Ingenstans kunde jag upptäcka det minsta misstag eller felsteg eller någon longör. Det var som att se en väldig maskin som rullade fram genom centrala Beijing utan en enda felgir.

Det har rapporterats om förberedelserna inför detta evenemang. Stora delar av Beijing har fått en ansiktslyftning. Restauranger har tvingats stänga eller begränsa sitt öppethållande. Boende längs paradvägen Långa fredens aveny har beordrats evakuera sina lägenheter eller har tvingats dra för gardinerna och förbjudits gå nära fönstren. Restriktioner har införts för försäljningen av köksknivar, hammare, yxor och saxar. Förbud har utfärdats i en stor del av staden mot att flyga drakar, ballonger, drönare och brevduvor. Poliskontrollerna har ökat markant.

De 15000 soldaterna som defilerade nedanför Himmelska fridens port hade utvalts och förberetts minutiöst. De skulle vara mellan 175 och 185 cm långa samt ha en korrekt politisk uppfattning och de tränades i att stå blick stilla i två timmar, marschera med 75 centimeter långa steg och inte blinka på 40 sekunder. För att klara de långa passen av paradrepetitioner utrustades de med blöjor.

Även de mer än 100000 civila medborgare som deltog i paraden och utgjorde publik hade genomgått politisk kontroll och försetts med särskilda inbjudningar. Utan en sådan kunde man inte komma i närheten av festligheterna vilket ger ett perspektiv på den entusiasm som folket på torget och i de olika paradekipagen utstrålade.

Det tekniska, kameravinklar och panoreringar, fungerade också med en närmast överväldigande precision och exakthet. Allt måste ha förberetts i form av ett väldigt och väl instuderat manuskript. Det är förbluffande att det har kunnat övas in med sådan effektivitet med så många medverkande. De kinesiska propagandamakarna har med hästlängder överträffat sin sannolika läromästarinna, Leni Riefenstahl.

Resultatet blev en väldig mekanisk rörelse av människomassor, soldater, militära fordon, stridsvagnar, flygplan, drönare, missiler och mera under flera timmars tid, en stor maskin där varje individ var en liten skruv, fjäder eller länk, oumbärlig just där men också utbytbar. Jag kom att tänka på den unge soldaten Lei Feng, upphöjd till föredöme av

Mao i början av 60-talet, som i det som uppges vara hans dagbok säger att han vill vara en skruv i det revolutionära maskineriet. Han skulle ha känt sig hemma i det här evenemanget där hans bild också fanns med på ett av paradedkipagen.

Det maskinella blev speciellt tydligt i jubelfesten på kvällen då tusentals människor på torget, klädda i ett slags metalliskt reflekterande dräkter, med hjälp av rektangulära ljusreflekterande skivor formade abstrakta mönster som böljade fram nedanför Himmelska fridens port. Det var vackert men också skrämmande. Här fanns ingen spontanitet, inga avvikelser, inga egna initiativ. Det levande mänskliga hade ersatts av en rörlig men ändå livlös mekanisk struktur. En lovsång till döden.

Jag kom att tänka på Marinetti och de italienska futuristerna som för hundra år sedan bidrog starkt till formeringen av den fascistiska ideologin. De dyrkade maskinen, farten och kriget som en nödvändig hygienisk process för mänskligheten.

Min förståelse av innebörden av det strängt regisserade 70-årsfirandet påverkades också av frånvaron av något som borde ha ingått: en definition av ”folket” baserad på en i någon mening marxistisk klassanalys, kanske också med fanor höjda för Världsrevolutionen. Det är vad man bör kunna förvänta sig av en kommunistisk regim och så var det ju fortfarande på Maos tid. Men det var som sagt inte den bilden av folket som presenterades den här dagen. I stället fick vi se ett folk som var uppfyllt av en gemensam vision att förverkliga en nationell renässans, utan motstridiga klassintressen, som blickade bakåt mot en svunnen storhet och mot en framtid som ska bli ännu mera strålande. Det är inte en kommunistisk vision.

Den amerikanske historikern Robert O. Paxton sammanfattar i sin bok *The Anatomy of Fascism* (London: Allen Lane, 2004) sin analys av fascismen i ett antal punkter (s. 219 f – min översättning):

- *en föreställning om överväldigande kris utom räckvidd för alla traditionella åtgärder;*
- *gruppen är det viktigaste, till den har man skyldigheter större än alla rättigheter, individuella eller universella, och individen är underordnad den;*

- *tron att gruppen man tillhör är ett offer, en uppfattning som rättfärdigar vilka handlingar som helst utan legala eller moraliska gränser, riktade mot dess fiender, både interna och externa;*
- *fruktan att gruppen ska förfalla under de upp-lösande effekterna av individualistisk liberalism, klassmotsättningar och påverkan utifrån;*
- *behovet av tätare integrering av ett renare samfund, frivilligt om möjligt, eller genom våldsam uteslutning om nödvändigt;*
- *behovet av auktoritet av naturliga ledare (alltid manliga), ytterst i gestalten av en nationell härskare som ensam förmår inkarnera gruppens historiska lott;*
- *ledarens instinkter står över abstrakt och allmänt förnuft;*
- *våldets skönhet och viljans kraft, när de används för gruppens framgång;*
- *det utvalda folkets rätt att dominera andra utan att hindras av någon form av mänsklig eller gudomlig lag, eftersom rätt fastställs av ett enda kriterium, gruppens styrka i en darwinistisk kamp.*

Dessa punkter passar väl in på den nuvarande regimen i Beijing och dess sätt att presentera sig själv i 70-årsfirandet den första oktober. Men det finns också perspektiv i Paxtons analys som inte överensstämmer med den kinesiska verkligheten. Han diskuterar huvudsakligen fascismen som ett europeiskt fenomen med speciellt fokus på dess två mest framgångsrika exponenter, nazismen i Tyskland och fascismen i Italien. Han betonar att en förutsättning för dessa politiska rörelser uppkomst och snabba genombrott var att en existerande liberal statsordning föll samman och inte förmådde hantera nationella kriser, speciellt som en konsekvens av följderna av Första världskriget.

Kina har aldrig haft en liberal statsordning utan här är det i stället den gamla kejserliga auktoritära ordningen som har fallit samman varigenom Kinas kommunistiska parti fick möjlighet att tillskansa sig makten med regimen under Xi Jinping som yttersta konsekvens, åtminstone så här långt. Den kommunistiska regimens mognad till en politisk ordning av alltmåra uttalad fascistisk karaktär har heller inte skett så snabbt som fallet var med de fascistiska rörelserna i Europa. Det har krävts mer än sjuttio år

---

för den att komma till den punkt där den nu befinner sig. Det vi ser, och såg i Beijing den första oktober, är en fascism med speciella kinesiska kännetecken.

Att definiera Xi Jinpings regim som fascistisk är inget självändamål, och heller inte ett skamgrepp för att chikanera den. Det är nödvändigt för att nå en bättre förståelse av den, dess politiska logik och hur den kan komma att utvecklas framöver. I det avseendet kan man urskilja djupt oroande perspektiv. Som Paxton framhåller är dyrkan av styrka och våld karakteristiska för fascistiska rörelser. De tenderar att använda förtryck, vapenmakt och krig

som lösningar på motsättningar i enlighet med Ledarens vilja. Den offensiva politik som bedrivs av den nuvarande regimen i Beijing, med förtryck av oliktankande, förföljelse av religiösa grupper och ökande aggressivitet mot omvärlden, passar väl in i det mönstret. 70-årsfirandet i Beijing klargör att det är ett realistiskt perspektiv: vapnen finns där, liksom även disciplinen och den emotionella mobiliseringen av folkets massor. Frågan är vad nästa steg i den här processen blir.

LARS ELLSTRÖM